

Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinliklerin Geliştirilme Düzeyi ve Metinlerle İlişkisinin Değerlendirilmesi

Ali Ferhat ÖMEROĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi,

Hatay, Türkiye ferhat.omeroglu@hotmail.com

(Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 26.12.2022 Kabul: 08.03.2023 Yayın: 30.09.2023</p> <p>Anahtar Kelimeler: Türkçe Ders Kitapları, Dil Bilgisi Öğretimi, Etkinlik Düzeyi, Dil Bilgisi-Metin İlişkisi.</p>	<p>Bu çalışma, ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan dil bilgisi konularına yönelik etkinliklerin geliştirilme düzeyi ve metinlerle ilişkisini tespit etmeyi amaçlamaktadır. 2022-2023 eğitim-öğretim yılından itibaren okutulmak üzere yayımlanan ortaokul Türkçe ders kitapları, araştırmanın veri setini oluşturmaktadır. Nitel bir araştırma kapsamında olan bu çalışmanın verileri, doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Çalışmada yer alan ders kitapları, araştırmacı tarafından geliştirilen "Dil Bilgisi Öğretiminde Etkinlik Düzeyini Değerlendirme Formu" ile incelenmiştir. Verileri analiz etmek ve yorumlamak için içerik analizinden yararlanılmıştır. 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarında dil bilgisi konularını içeren toplam 100 etkinlik içinde en çok cümle düzeyinde etkinliğin geliştirildiği görülmüştür. Bu düzeyi; metin düzeyi, kelime düzeyi, cümle-metin düzeyi, kelime-cümle düzeyi ve kelime-cümle-metin düzeyindeki etkinlikler takip etmiştir. Ayrıca etkinliklerin metinlerle ilişkisi incelendiğinde 5. sınıflarda metin düzeyini içeren herhangi bir etkinliğe yer verilmediği görülmüştür. Ana metin ve yardımcı metin kullanımı açısından dil bilgisi-metin ilişkisinde 6. sınıflarda yardımcı metin kullanımına daha fazla yer verildiği, 7. sınıflarda ana metin kullanımına daha fazla yer verildiği, 8. sınıflarda ise sadece yardımcı metin kullanımına yer verildiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak işlevsel dil bilgisi öğretimi için metin düzeyini ön plana alan etkinliklerin sayısı artırılmalıdır. Dil bilgisi konularına yönelik etkinliklerin nasıl geliştirilmesi gerektiği konusunda çalışmanın araştırmacılara fikir vereceği öngörülmektedir.</p>

Assessing Levels at which Activities for Grammar Subjects in Secondary School Turkish Language Textbooks are Designed and Their Relationships with Texts

Article Info	ABSTRACT
<p>Article History Received: 26.12.2022 Accepted: 08.03.2023 Published: 30.09.2023</p> <p>Keywords: Turkish Language Textbooks, Grammar Teaching, Level of Activity, Grammar-Text Relationship.</p>	<p>This study aims to determine the design levels of the activities developed for teaching grammar topics in secondary school Turkish language textbooks and their relationship with texts. The secondary school Turkish language textbooks published to be used from the 2022-2023 academic year constitute the data set of this research. The data of this qualitative research were collected through document analysis method. The textbooks included in the study were analyzed with the "Assessment Form for the Level of Activities in Grammar Teaching" developed by the researcher. Content analysis was used to analyze and interpret the data. Among a total of 100 activities related to grammar topics in the 5th, 6th, 7th, and 8th grade textbooks, it was observed that the most activities were developed at the sentence level. Following this level were activities at the text level, word level, sentence-text level, word-sentence level, and word-sentence-text level. Furthermore, examining the relationship between activities and texts, this study finds that no activity including text level was provided for the 5th grade. It also reveals that in terms of the use of main texts and supplementary texts, more emphasis was given to supplementary text usage in 6th grade, more emphasis was given to main text usage in 7th grade, and only supplementary text usage was provided in 8th grade. In conclusion, this study suggests the number of activities focusing on the text level should be increased for functional grammar teaching. Studying how to design activities on grammar topics will hopefully provide researchers with ideas.</p>

Atıf/Citation: Ömeroğlu, A. F. (2023). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinliklerin Geliştirilme Düzeyi ve Metinlerle İlişkisinin Değerlendirilmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi (AKEF) Dergisi*, 5(2), 313-329.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Dil bilgisi öğretimi, ana dili veya yabancı dil eğitiminde dil bilgisi konularının belirli sınıf düzeylerine nasıl kazandırılacağını dikkate alarak dil farkındalığı ve dil bilinci oluşturmayı hedefleyen bir araştırma alanıdır. Anlama becerilerini kullanırken iletiyi doğru çözümleyebilmek ya da anlatma becerilerini kullanırken iletiyi dilin kurallarına uygun bir şekilde aktarabilmek için dil bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Duygu, düşünce ve isteklerin doğru ve eksiksiz bir şekilde anlaşılması ve ifade edilmesinde dil bilgisinin yardımcı bir alan olarak karşımıza çıktığını söylemek mümkündür (Karatay, Kartallıoğlu ve Coşkun, 2012, s. 201; Demir, 2013, s. 170). Dolayısıyla okullarda verilen dil bilgisi konularının dil becerileriyle desteklenerek öğretilmesi önemlidir. Beceri alanlarıyla ilişkilendirilmeyen dil bilgisi konularının ezberlenmesi ve zaman içerisinde unutulması gibi durumlarla karşılaşabilmektedir (Gözlet ve Çıfci, 2021, s. 13). Dil becerileri ile dil bilgisi arasındaki ilişkinin dikkate alınması, dilin kullanım boyutuna uygun etkinliklerin tasarlanmasını ve ders kitaplarına yansıtılmasını beraberinde getirir. Nitekim Güneş'e (2013a, s. 184) göre dil bilgisi etkinliklerinin sadece bilgileri değil, zihinsel becerileri de geliştirmesine dikkat edilerek öğretmenler tarafından tasarlanması gerekir. Dil bilgisi öğretiminde ders kitaplarındaki etkinliklerle birlikte öğretmenler, yeri geldiğinde öğrencilerin üst düzey bilişsel seviyelerine hitap edecek farklı etkinlikler düzenleyebilmelidir (Eroğlu ve Sarar Kuzu, 2014, s. 79). Bu tür etkinliklerin tasarlanabilmesi, ilgili dil bilgisi konularına uygun etkinliklerin hareket noktalarını belirleyebilmekle mümkündür. Yapılandırmacı yaklaşımın ilk defa benimsendiği 2005 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda dil bilgisi kurallarının kelime, cümle ve metin düzeyindeki uygulamalarla verilmesi amaçlanmıştır (MEB, 2006, s. 7). Yani dil bilgisi etkinliklerinin geliştirilmesinde kelime, cümle ve metin düzeyi olmak üzere üç hareket noktası belirlenmiştir. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda ise dil bilgisi etkinliklerinin geliştirilme düzeyinin nasıl olması gerektiğine yönelik herhangi bir bilgiye rastlanmamış, ancak bazı konuların metnin anlamına olan katkısını açıklamayla ilgili kazanımlara yer verilmiştir (MEB, 2019). Öğretim programlarında yer alan bu açıklamalardan hareketle dil bilgisi konularına yönelik etkinliklerin geliştirilme düzeyiyle ilgili özellikler incelenebilir.

Kelime düzeyi, dil bilgisi öğretiminde kullanılan birinci hareket noktasıdır. Bu düzeyde geliştirilen etkinliklerde, öğretilmesi planlanan dil bilgisi konusuna ait örnekler, kelime ve kelime grubu şeklinde verilmektedir. Seçilen örnekler, herhangi bir kelimenin bağlam içindeki kullanımlarını göstermediğinden dolayı sadece kelime düzeyine ait etkinliklerin verilmesi, dil bilgisi öğretimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Dil bilgisi etkinliklerinin ders kitaplarında bağlamdan uzak, izole edilmiş bir şekilde sunulduğunu ifade eden Nunan (1998, s. 102), öğrencileri bağlamı içeren etkinliklerle tanıştırmak gerektiğini belirtir. Her sınıf seviyesinde anlaşılabilir örnekler içeren ve daha çok yapıya odaklanan kelime düzeyindeki etkinlikler, dil bilgisi konularının özelliklerinden dolayı bazı sınırlılıklara sahiptir. Örnek olarak kök ve ek, isim, hâl ekleri, iyelik ekleri gibi konulara yönelik kelime düzeyinde etkinlikler geliştirilebilirken cümlenin öğeleri, cümle türleri, anlatım bozukluğu gibi konulara yönelik etkinlik geliştirmede bu düzeyin elverişli olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla kelime düzeyinde etkinlikler yeri geldiğinde kullanılabilse de bir kelimenin bağlam içinde anlam kazandığı düşünülürse ders kitaplarına yansıtılacak kelime düzeyindeki etkinliklerde aşırıya kaçmamaya özen gösterilmelidir.

Cümle düzeyi, dil bilgisi öğretiminde kullanılan ikinci hareket noktasıdır. Bu düzeyde geliştirilen etkinlikler, kelime düzeyiyle birlikte geçmişten günümüze kullanılmıştır. Özellikle dil bilgisi kurallarını açıklayan öğretmenler, bu kuralların geçtiği örnek cümlelerden hareket ederek anlatmış olduğu konuyu somutlaştırmaya çalışır. Seçilen örnekler, bağlama uygun etkinliklerin tasarlanmasını sağlamaktadır. "Dili bir bütün olarak görmek, dil birimlerinin

bağlam içinde ele alınmasını zorunlu kılar” (Üstünova, 2018, s. 3). Çünkü bir kelime, ancak bulunduğu dizge içerisinde anlam kazanmaktadır. Söz varlığı çalışmalarında bir kelimenin anlamını öğrenmede bağlamdan tahmin etme veya bir kelimeyi anlamına uygun bir şekilde cümle içinde kullanma çalışmalarının yaptırıldığı bilinmektedir. Dil bilgisi öğretiminde cümlelerin önemi tartışılmazdır. Örneğin, bir kelimenin türünü tespit edebilmek için cümleye ihtiyaç duyulmaktadır. Cümle olmadan kelime türünü tespit etmek çok doğru bir yaklaşım değildir. Cümle düzeyi kullanılarak bütün dil bilgisi konularının öğretimine elverişli etkinlikler oluşturabilmek mümkündür. Nitekim Erdem ve Çelik de (2011, s. 1064), dil bilgisinin bütün konularını anlatabilmede cümlelerin böyle bir niteliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Dil bilgisi öğretilirken hareket noktasının en az cümle düzeyinden başlaması gerektiğini belirten görüşler (Göğüş, 1978, s. 351; Önal, 2010, s. 36; Erdem ve Çelik, 2011, s. 1067; Uluçay, 2019, s. 316) mevcuttur. Dilde iletişimi sağlayan en temel birim cümledir ve kelime düzeyiyle karşılaştırıldığında dil bilgisi kurallarının cümle düzeyine ait etkinliklerde daha rahat görülebileceği söylenebilir. Bununla birlikte cümledeki boşlukları tamamlama, cümle kurma, cümleyi yeniden ifade etme gibi etkinlikler sezdirerek öğretmeye uygun olup dile ait kuralların kullanım boyutunu görebilmeyi sağlar. Ancak dil bilgisi konularına yönelik uygulamaların kalıplaşmış, sıradan ve ezberlenmeye müsait cümle örneklerini içermemesine dikkat edildiğinde cümle düzeyinin dil bilgisi öğretiminde daha etkili olacağı söylenebilir.

Metin düzeyi, dil bilgisi öğretiminde kullanılan üçüncü hareket noktasıdır. Bu düzeyde geliştirilen etkinliklerde öğretilmesi planlanan dil bilgisi konularına ait örneklerin metin temelinde verilmesi istenmektedir. 1990’lardan itibaren Batı’da dil bilgisi konularının bağlamdan hareketle öğretilmesi gerektiğine yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği görülür (Meyer, Youga & Flint-Ferguson, 1990; Weaver, 1996; Nunan, 1998). Türkiye’de 2004 yılı ve sonrasında yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda metin temelli dil bilgisi öğretimi çalışmaları yaygınlaşmıştır. Güneş (2013b, s. 77), geleneksel dil bilgisi öğretiminde temel içeriğin kelime olduğuna, yeni yaklaşıma uygun dil bilgisi öğretiminde ise temel içeriğin cümle ve metin olduğuna dikkati çekmektedir. Bu yönüyle ders kitaplarına alınan metinlerle dil bilgisi arasındaki ilişkinin iyi kurulması önemlidir. Nitekim metin düzeyinde hazırlanan etkinlikler, cümle düzeyinde olduğu gibi bütün konuların öğretimine uygun bir yapıdadır. Karatay, Kartallıoğlu ve Coşkun (2012, s. 202), dil bilgisi konularının Türkçe dersinde işlenen okuma metinleri aracılığıyla metin bağlamında verilmesinin daha uygun olacağını ifade ederler. Dolayısıyla okuma metinlerine bağlı olarak gerçekleştirilen etkinliklerde işlenmesi planlanan dil bilgisi konusuna ait örneklerin metin içerisinde yer almasına özen gösterilmelidir. Dil becerilerini geliştirmek amacıyla temaya uygun bir metinde işlenmesi planlanan dil bilgisi konusuna ait örnekler bulunmuyorsa, bu durumda ana metin yerine etkinliklerde konuya uygun yardımcı metinlere yer verilebilir. Anlatım bozukluğu gibi bir konuda ise ana metinlerden veya yardımcı metinlerden yararlanmak zordur. Çünkü bu metinlerin tanınmış yazarların eserlerinden alındığı bilinmektedir. Böyle bir durumda ders kitabı yazarlarının anlatım bozukluğu konusunu içeren üretilmiş bir metin hazırlaması gerekir. Temizkan (2014, s. 146), dil bilgisi öğretiminde kullanılacak metinlerin özenle ve dikkatle seçilmesi gerektiğini belirtir. Metinlerin etkinliklere yansıtılma şekilleri dikkate alındığında okuma ve yazma becerilerini kullanarak işlenecek dil bilgisi konuları için metindeki boşlukları tamamlama, metin içinde bulma, metin tamamlama, metni yeniden yazma ve metin oluşturma çalışmalarının metin temelli dil bilgisi öğretimine gerçekleştirmeye uygun olduğu söylenebilir. Onan (2017, s. 2632), dil bilgisi konusunun dildeki varlık işlevini belirleyebilmek amacıyla metinde boşluk tamamlama çalışmalarına yer vererek kullanılmayan yapının metin içinde ne tür eksiklikleri ortaya çıkardığını öğrencilere göstermeyi amaçlamış ve bu etkinliğin dil bilgisi öğretiminde ontolojik farkındalık oluşturmayı sağladığını ifade etmiştir. Dil bilgisi konusunun içeriği ve öğrenci düzeyi göz önüne alınarak kelime, cümle ve metin düzeyi olmak üzere üç hareket

noktasına uygun etkinlikler hazırlanmalı, ancak hangi dil bilgisi konusu olursa olsun, bağlamı ön plana alan etkinlikler mutlaka öğretim sürecine yansıtılmalıdır.

Bu çalışmanın kapsamına yönelik Türkçe eğitimi alanında yapılan çalışmalara (Karagöz ve Oryaşın, 2014; Akın, 2015; Kanat, 2016; Arslan, 2020; Doğan, 2022) bakıldığında, dil bilgisi konularına yönelik etkinliklerin metin düzeyinde hazırlanmasının önemine vurgu yapıldığı görülmüş ve ayrıca bu çalışmalarda diğer etkinlik düzeyleriyle karşılaştırıldığında metin düzeyindeki etkinliklere hiç yer verilmemesi ya da sayıca daha az yer verilmesi gibi çeşitli sorunlara dikkat çekilmiştir. Dil bilgisi öğretimine yönelik etkinlik geliştirmede araştırmacının öğretim programları ve ders kitaplarının hazırlanmasında yararlı olacağı düşünülmektedir. Çalışma aynı zamanda etkinlik düzeyleri, metin kullanımları ve metinlerin etkinliklere yansıtılma biçimleri açısından önem arz etmekte olup dil bilgisine yönelik etkinlik tasarlamada öğretmen adayları, öğretmenler ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Araştırmanın Amacı

2022-2023 eğitim-öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi konularını içeren etkinliklerin geliştirilme düzeyi ve metinlerle ilişkisi açısından güncel durumu tespit etmek, bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Dil bilgisi öğretimine yönelik geliştirilen etkinlikleri değerlendirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Dil bilgisi konularının öğretimini içeren etkinlikler hangi düzeyde geliştirilmiştir?
2. Etkinliklerde metin kullanımları ve metinlerin etkinliğe yansıtılma şekilleri nasıl gerçekleştirilmiştir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Basılı veya elektronik belgelerde yer alan verilerin değerlendirilmesi olarak ifade edilen (Bowen, 2009, s. 27) bu yöntemde, belgelerin araştırılması amaçlanan olgular açısından analiz edilmesi söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 189). Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi konularını içeren etkinliklerin geliştirilme düzeyini ve metinlerle olan ilişkisini incelemek ve değerlendirmek için araştırmada doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmanın Veri Seti

Araştırmanın veri setini, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında 5. sınıflar için Anıttepe Yayıncılık (Çapraz Baran ve Diren, 2022) ile 6, 7 ve 8. sınıflar için Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları (Ceylan vd., 2022; Kır, Kırman ve Yağız, 2021; Eselioğlu, Set ve Yücel, 2022) tarafından okutulmak üzere yayımlanan ortaokul Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Değerlendirilen kitaplarda dil bilgisi konularına yönelik hazırlanmış etkinlikler, geliştirilme düzeyi ve metinlerle ilişkisi bakımından ele alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri, içerik analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu yöntem, temaları veya örüntüleri kodlama ve belirlemeye yönelik sistematik sınıflandırma sürecini içermektedir (Hsieh & Shannon, 2005, s. 1278). Araştırmada incelenmesi amaçlanan dokümanlara ait veriler, kuramsal dayanaklara dikkat edilerek kodlanmış ve kodlama sürecinde belirlenen kavramların kullanılma durumları ortaya çıkarılmıştır. Bu aşamada ortaokul Türkçe ders kitapları, araştırmacı tarafından geliştirilen “Dil Bilgisi Öğretiminde Etkinlik Düzeyini Değerlendirme Formu” (EK-1) kullanılarak incelenmiştir. Bu formda metin adları, dil bilgisi konuları, etkinlik numarası ve etkinliklerin geliştirilme düzeyine ait bilgilere yer verilmiştir.

Değerlendirme formu kullanılarak Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi konularının öğretimini içeren etkinliklerin geliştirilme düzeyine ait kullanım sıklıkları tespit edilmiştir. Ayrıca etkinliklerde metin kullanımları (ana metin, yardımcı metin ve üretilmiş metin) ve metinlerin etkinliğe yansıtılma şekilleri (metindeki boşlukları tamamlama, metin içinde bulma, metin tamamlama, metni yeniden yazma ve metin oluşturma) belirlenmiştir. Çözümlenen veriler, araştırmanın problem durumundan hareketle tablolaştırılarak bulgular başlığı altında sunulmuştur.

Ders kitaplarından oluşan veri seti, araştırmacı tarafından ayrıntılı bir şekilde iki defa okunarak geçerliği ve güvenilirliği sağlamak amaçlanmıştır. Sonrasında veri setindeki etkinlikler üzerine araştırmacı dışında bir başka alan uzmanı da inceleme yapmıştır. Tüm sınıf seviyelerinde yer alan etkinliklerin geliştirilme düzeyine yönelik alan uzmanının incelemesi dikkate alınmıştır. Buradaki amaç, araştırmacı dışındaki kodlayıcının etkinliklerin geliştirilme düzeyine yönelik belirlediği kavramlarla araştırmacının belirlediği kavramlar arasında karşılaştırma yapabilmektir. Etkinliklerin geliştirilme düzeyine yönelik yapılan karşılaştırmalar sonucunda kodlayıcılar arasındaki görüş birliği, Miles ve Huberman'ın (2019) "Güvenirlilik = Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı x 100" formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Kodlayıcılar arasında toplam 100 etkinlik içinde 98 etkinlikte görüş birliği, 2 etkinlikte ise görüş ayrılığı tespit edilmiş ve alan uzmanıyla yeniden kodlama yapılarak güvenirlik, $98 / (98+2) \times 100$ olmak üzere %98 olarak hesaplanmıştır. Miles ve Huberman'a (2019) göre, kodlayıcılar arası görüş birliğinde en az %80'lik bir uyum aranmalıdır. Kodlayıcılar arasındaki görüş birliğine ilişkin sonuçlar, kodlamanın güvenilir olduğunun göstergesidir.

BULGULAR

Bu bölümde ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan dil bilgisi konularına ait etkinliklerin geliştirilme düzeyi ile metin düzeyini içeren etkinliklerin metinlerle olan ilişkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular frekans ve yüzde açısından yorumlanmış, tablo ve grafik hâlinde sunulmuştur.

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Ait Bulgular

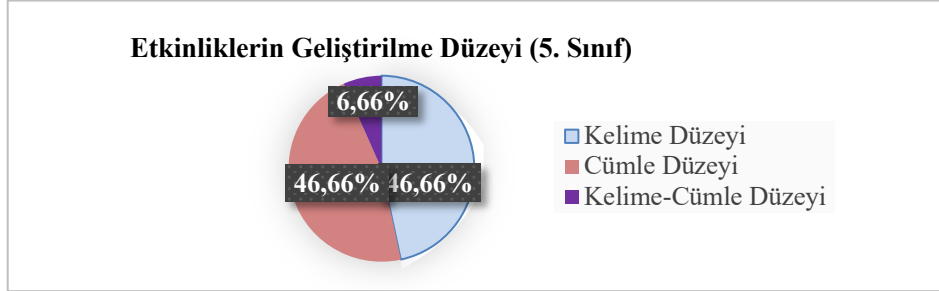
Ortaokul 5. sınıflarda okutulmak amacıyla Anıttepe Yayıncılık tarafından yayımlanan Türkçe ders kitabının dil bilgisi konularına yönelik etkinlikleri incelenmiştir. Dil bilgisi öğretiminde etkinliklerin konu dağılımları ve geliştirilme düzeyi Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1. 5. Sınıf Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinliklerin Geliştirilme Düzeyi

Metin Adı	Konular	Etkinlik Numarası	Kelime Düzeyi	Cümle Düzeyi	Metin Düzeyi
Bu Nehir Bizim	Kök ve Ek	10		+	
Oakland Adası	Kök ve Ek	8	+		
Deprem	Yapım Ekleri	8	+		
Kilim	Kök ve Ek	5	+	+	
Karagöz Kibarlık Öğreniyor	Ses Olayları	9	+		
Karagöz Kibarlık Öğreniyor	Ses Olayları	10		+	
Çitlembik	Ses Olayları	7	+		
Çitlembik	Ses Olayları	8		+	
Spor ve Bedenimiz	Ses Olayları	8	+		
Spor ve Bedenimiz	Ses Olayları	9		+	
Tavşan ile Kaplumbağa	Ses Olayları	9	+		
Tavşan ile Kaplumbağa	Ses Olayları	10		+	
Yaşlı Güreşçi	Ses Olayları	8	+		
Yaşlı Güreşçi	Ses Olayları	9		+	
Barkod	Ses Olayları	8		+	

Tablo 1’de görüldüğü üzere 5. sınıflar için verilen dil bilgisi konularıyla ilgili kelime düzeyinde 7, cümle düzeyinde 7, kelime-cümle düzeyinde 1 etkinlik olmak üzere toplam 15 etkinlik geliştirilmiştir. Etkinlikler içerisinde kök ve ek konusuna ait 3 etkinlik “kelime düzeyi” (f=1), “cümle düzeyi” (f=1) ile “kelime-cümle düzeyi” (f=1); yapım ekleri konusuna ait 1 etkinlik “kelime düzeyi” (f=1); ses olayları konusuna ait 11 etkinlik ise “kelime düzeyi” (f=5) ile “cümle düzeyi” (f=6) şeklindedir. Etkinliklerin geliştirilme düzeyi Grafik 1’de gösterilmiştir:

Grafik 1. 5. Sınıf Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinlik Düzeylerinin Kullanılma Oranı

Grafik incelendiğinde 5. sınıf Türkçe ders kitabında dil bilgisi etkinliklerinin kelime düzeyinde geliştirilme oranı %46,66 (f=7); cümle düzeyinde geliştirilme oranı %46,66 (f=7); kelime-cümle düzeyinde geliştirilme oranı ise %6,66 (f=1) olarak bulunmuştur. Türkçe ders kitabında dil bilgisi konularıyla ilgili en çok kelime düzeyi ile cümle düzeyini içeren etkinliklerin geliştirildiği görülmüştür.

Dil bilgisi konularına yönelik hazırlanan hiçbir etkinlik, metin düzeyinde geliştirilmemiştir.

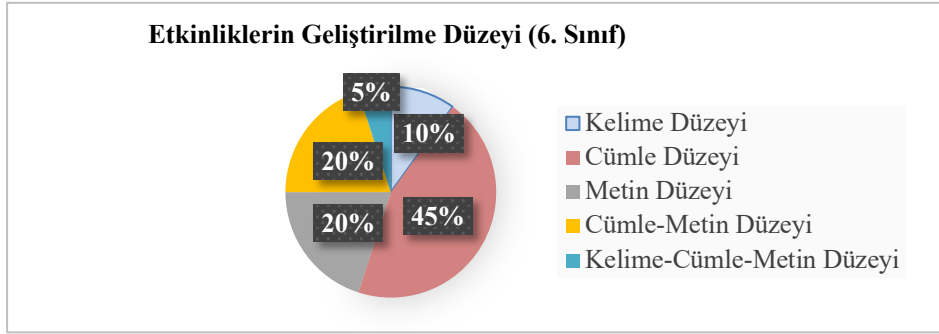
6. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Ait Bulgular

Ortaokul 6. sınıflarda okutulmak amacıyla MEB Yayınları tarafından yayımlanan Türkçe ders kitabının dil bilgisi konularına yönelik etkinlikleri incelenmiştir. Dil bilgisi öğretiminde etkinliklerin konu dağılımları ve geliştirilme düzeyi Tablo 2’de sunulmuştur:

Tablo 2. 6. Sınıf Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinliklerin Geliştirilme Düzeyi

Metin Adı	Konular	Etkinlik Numarası	Kelime Düzeyi	Cümle Düzeyi	Metin Düzeyi
Bu Da Benim Öyküm	İsim	6			+
Heykeli Dikilen Eşek	İsim Çekim Ekleri	5			+
Heykeli Dikilen Eşek	İsim Çekim Ekleri	6		+	
Aziz Sancar	Zamir	6			+
İnsanlar Zamanı Eskiden Nasıl	Zamir	8		+	+
Ölçerdi	Zamir	7		+	
Teknoloji Bağımlılığı	Zamir	7		+	+
Bak Postacı Geliyor Selam Veriyor	Sıfat	5			+
Vermek Çoğalmaktır	Sıfat	5		+	
Sevgi Diyen Çağlar Aşar	Sıfat	4		+	
Gümüş Kanat	Sıfat	8		+	
Balıkçıl	İsim Tamlamaları	6		+	
Merak Ettiklerimiz	Sıfat Tamlamaları	7		+	
Afyon	İsim Çekim Ekleri	8	+	+	+
Anadolu	İsim Çekim Ekleri	6	+		
Tarhananın Öyküsü	Kelimenin Yapısı	6	+		
Kara Tren	Edat	6		+	
Bisiklet Zamanı	Edat ve Bağlaç	6		+	+
Yemek, İçmek ve Sindirmek	Ünlem	7		+	+
Evet Efendim	Ünlem	6		+	
Dostluğa Dair		6			

Tablo 2’de görüldüğü üzere 6. sınıflar için verilen dil bilgisi konularıyla ilgili kelime düzeyinde 2, cümle düzeyinde 9, metin düzeyinde 4, cümle-metin düzeyinde 4, kelime-cümle-metin düzeyinde 1 etkinlik olmak üzere toplam 20 etkinlik geliştirilmiştir. Etkinlikler içerisinde isim konusuna ait 1 etkinlik “metin düzeyi” (f=1); isim çekim ekleri konusuna ait 4 etkinlik “kelime düzeyi” (f=1), “cümle düzeyi” (f=1), “metin düzeyi” (f=1), “kelime-cümle-metin düzeyi” (f=1); zamir konusuna ait 4 etkinlik “cümle düzeyi” (f=1), “metin düzeyi” (f=1), “cümle-metin düzeyi” (f=2); sıfat konusuna ait 4 etkinlik “cümle düzeyi” (f=3), “metin düzeyi” (f=1); isim tamlamaları konusuna ait 1 etkinlik “cümle düzeyi” (f=1); sıfat tamlamaları konusuna ait 1 etkinlik “cümle düzeyi” (f=1); kelimenin yapısı konusuna ait 1 etkinlik “kelime düzeyi” (f=1); edat konusuna ait 1 etkinlik “cümle düzeyi” (f=1); edat ve bağlaç konusuna ait 1 etkinlik “cümle-metin düzeyi” (f=1); ünlem konusuna ait 2 etkinlik ise “cümle düzeyi” (f=1) ve “cümle-metin düzeyi” (f=1) şeklindedir. Etkinliklerin geliştirilme düzeyi Grafik 2’de gösterilmiştir:

Grafik 2. 6. Sınıf Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinlik Düzeylerinin Kullanılma Oranı

Grafik incelendiğinde 6. sınıf Türkçe ders kitabında dil bilgisi etkinliklerinin kelime düzeyinde geliştirilme oranı %10 (f=2); cümle düzeyinde geliştirilme oranı %45 (f=9); metin düzeyinde geliştirilme oranı %20 (f=4); cümle-metin düzeyinde geliştirilme oranı %20 (f=4); kelime-cümle-metin düzeyinde geliştirilme oranı ise %5 (f=1) olarak bulunmuştur. Türkçe ders kitabında dil bilgisi konularıyla ilgili en çok cümle düzeyini içeren etkinliklerin geliştirildiği görülmüştür.

Dil bilgisi konularına yönelik etkinliklerin metinlerle ilişkisini tespit etmek amacıyla metin düzeyi, cümle-metin düzeyi ve kelime-cümle-metin düzeyini içeren 9 etkinliğin 6’sında yardımcı metin, 2’sinde ana metin kullanımına yer verilmiştir. Geriye kalan 1 etkinlikte ise dil bilgisi konusuna yönelik verilen örneklerden hareketle öğrencilerden metin oluşturmaları istenmiştir. Yardımcı ve ana metinler; metin içinde bulma ve metindeki boşlukları tamamlama yoluyla kullanılmıştır.

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Ait Bulgular

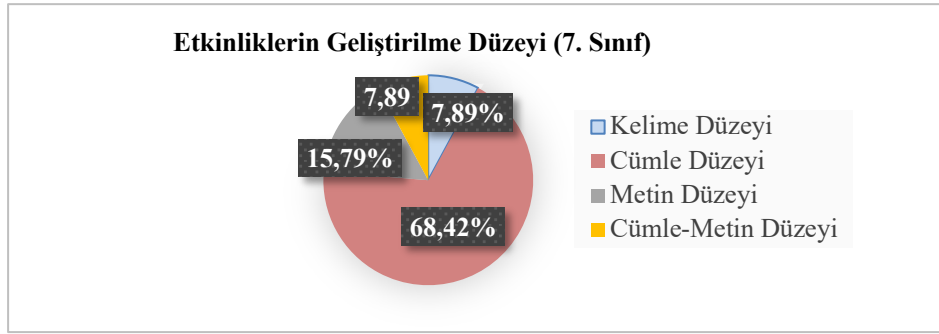
Ortaokul 7. sınıflarda okutulmak amacıyla MEB Yayınları tarafından yayımlanan Türkçe ders kitabının dil bilgisi konularına yönelik etkinlikleri incelenmiştir. Dil bilgisi öğretiminde etkinliklerin konu dağılımları ve geliştirilme düzeyi Tablo 3’te sunulmuştur:

Tablo 3. 7. Sınıf Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinliklerin Geliştirilme Düzeyi

Metin Adı	Konular	Etkinlik Numarası	Kelime Düzeyi	Cümle Düzeyi	Metin Düzeyi
Bir Dünya Düşünürüm	Fiillerin Anlam Özellikleri	5	+		
Bir Dünya Düşünürüm	Fiillerin Anlam Özellikleri	6		+	
Çiçek Dürbünü	Fiillerin Anlam Özellikleri	5		+	
Çiçek Dürbünü	Fiil Çekim Ekleri	6		+	
Ana İşsiz Kalınca	Fiil Çekim Ekleri	7		+	
Karadut	Fiil Çekim Ekleri	7		+	
Karadut	Fiil Çekim Ekleri	8		+	
Karadut	Fiil Çekim Ekleri	9		+	
Atatürk'ü Gördüm Düşümde	Fiil Çekim Ekleri	5		+	
Müreffeli Kadınlar ve Emin Astsubay	Fiil Çekim Ekleri	8		+	
Şırtımaç Mustafa'nın Öyküsü	Fiil Çekim Ekleri	6			+
Penceresi Sonsuzluğa Açılan Oda	Fiil Çekim Ekleri	5		+	
Okumanın İşlevi	Fiil Çekim Ekleri	7		+	
Kitaplarla Kurulan Dostluk	Fiil Çekim Ekleri	5		+	
Okumak Düşünmek İçindir	Zarf	5		+	
Anne Frank'ın Hatıra Defteri	Zarf	5			+
Tahta Bisiklet	Zarf	7			+
Kaplumbağayla İki Ördek	Fiillerin Yapısı	7	+		
Kızgın Bir Lira	Fiillerin Yapısı	7			+
Akıllı Evlat	Fiillerin Yapısı	6			+
Adımı Göklere Yazdıran Çocuk	Fiillerin Yapısı	5	+		
Başarıya Gitmek Mi Başarıyı Çekmek Mi?	Zarf	7		+	
A Harfi	Fiillerde Anlam Kayması	6		+	
Mesele Kuyumcuyu Bulmakta	Fiillerde Anlam Kayması	8		+	
Yusufoçuk	Ek Fiil	6		+	
Karagöz Nedir?	Ek Fiil	7		+	
Anadolu'da Kilim Demek	Ek Fiil	7		+	
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî	Ek Fiil	7		+	+
İki Tekerlekli Özgürlük	Ek Fiil	5			+
İki Tekerlekli Özgürlük	Ek Fiil	6		+	
Futbolcu Olmaya Karar Vermişim	Ek Fiil	8		+	+
Karlı Dağların Arkadaşı Ol	Ek Fiil	6		+	
Broşür	Ek Fiil	9		+	+
Âşık Veysel Şatıroğlu	Anlatım Bozukluğu	7		+	
Âşık Veysel Şatıroğlu	Anlatım Bozukluğu	8		+	
Geleneksel Türk Sanatlarından Ebru	Anlatım Bozukluğu	6		+	
Ağaçtan Oyma Su Tası	Anlatım Bozukluğu	6		+	
Yaşayan İnsan Hazinesi	Anlatım Bozukluğu	7		+	

Tablo 3'te görüldüğü üzere 7. sınıflar için verilen dil bilgisi konularıyla ilgili kelime düzeyinde 3, cümle düzeyinde 26, metin düzeyinde 6, cümle-metin düzeyinde 3 olmak üzere toplam 38 etkinlik geliştirilmiştir. Etkinlikler içerisinde fiillerin anlam özellikleri konusuna ait 3 etkinlik “kelime düzeyi” (f=1), “cümle düzeyi” (f=2); fiil çekim ekleri konusuna ait 11 etkinlik “cümle düzeyi” (f=10), “metin düzeyi” (f=1); zarf konusuna ait 4 etkinlik “cümle düzeyi” (f=2), “metin düzeyi” (f=2); fiillerin yapısı konusuna ait 4 etkinlik “kelime düzeyi” (f=2), “metin düzeyi” (f=2); fiillerde anlam kayması konusuna ait 2 etkinlik “cümle düzeyi” (f=2); ek fiil konusuna ait 9 etkinlik “cümle düzeyi” (f=5), “metin düzeyi” (f=1), “cümle-metin düzeyi” (f=3); anlatım bozukluğu konusuna ait 5 etkinlik ise “cümle düzeyi” (f=5) şeklindedir. Etkinliklerin geliştirilme düzeyi Grafik 3'te gösterilmiştir:

Grafik 3. 7. Sınıf Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinlik Düzeylerinin Kullanılma Oranı

Grafik incelendiğinde 7. sınıf Türkçe ders kitabında dil bilgisi etkinliklerinin kelime düzeyinde geliştirilme oranı %7,89 (f=3); cümle düzeyinde geliştirilme oranı %68,42 (f=26); metin düzeyinde geliştirilme oranı %15,79 (f=6); cümle-metin düzeyinde geliştirilme oranı ise %7,89 (f=3) olarak bulunmuştur. Türkçe ders kitabında dil bilgisi konularıyla ilgili en çok cümle düzeyini içeren etkinliklerin geliştirildiği görülmüştür.

Dil bilgisi konularına yönelik etkinliklerin metinlerle ilişkisini tespit etmek amacıyla metin düzeyi ve cümle-metin düzeyini içeren 9 etkinliğin 7'sinde ana metin, 2'sinde yardımcı metin kullanımına yer verilmiştir. Yardımcı ve ana metinler, sadece metin içinde bulma yoluyla kullanılmıştır.

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabına Ait Bulgular

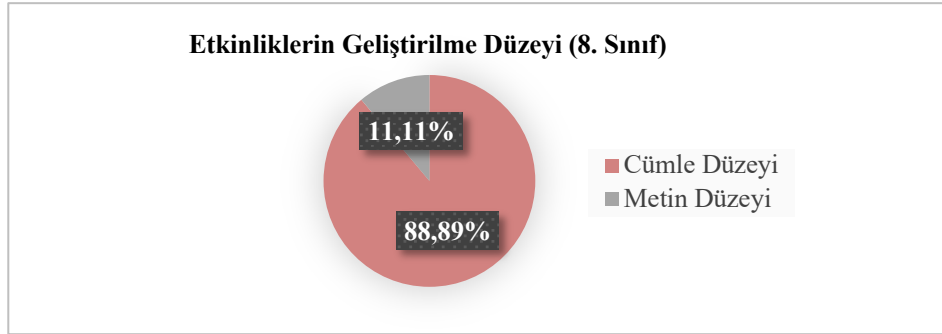
Ortaokul 8. sınıflarda okutulmak amacıyla MEB Yayınları tarafından yayımlanan Türkçe ders kitabının dil bilgisi konularına yönelik etkinlikleri incelenmiştir. Dil bilgisi öğretiminde etkinliklerin konu dağılımları ve geliştirilme düzeyi Tablo 4'te sunulmuştur:

Tablo 4. 8. Sınıf Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinliklerin Geliştirilme Düzeyi

Metin Adı	Konular	Etkinlik Numarası	Kelime Düzeyi	Cümle Düzeyi	Metin Düzeyi
İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine	Fiilimsiler	8		+	
Kaşığı	Fiilimsiler	6		+	
İnsanla Güzel	Fiilimsiler	6			+
Bayrağımız Altında	Fiilimsiler	5		+	
Atatürk ve Müzik	Fiilimsiler	6		+	
Kınalı Ali'nin Mektubu	Fiilimsiler	6			+
Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar	Cümlelerin Öğeleri	10		+	
Simit ve Peynir'le Bilim İnsanı Öyküleri	Cümlelerin Öğeleri	8		+	
Parktaki Bilim	Cümlelerin Öğeleri	8		+	
Uzay Giysileri	Cümlelerin Öğeleri	7		+	
Kaldırımlar	Cümlelerin Öğeleri	6		+	
Portakal	Cümlelerin Öğeleri	7		+	
Dilimiz Kuşatma Altında	Cümlelerin Öğeleri	7		+	
Karanlığın Rengi Beyaz	Cümlelerin Öğeleri	6		+	
Eşref Saat	Cümlelerin Öğeleri	6		+	
Türkiye	Fiilde Çatı	6		+	
Peri Bacaları	Fiilde Çatı	7		+	
Robinson Crusoe	Fiilde Çatı	7		+	
Göç Destanı	Fiilde Çatı	9		+	
Vatan Sevgisini İçten Duyanlar	Cümle Türleri	10		+	
Bir Fincan Kahve	Cümle Türleri	6		+	
Kız Kulesi	Cümle Türleri	10		+	
Yılkı Atı	Cümle Türleri	9		+	
Rüzgâr	Cümle Türleri	8		+	
Gündüzünü Kaybeden Kuş	Anlatım Bozukluğu	7		+	

Haritada Bir Nokta	Anlatım Bozukluğu	8	+	
Yaşamaya Dair	Anlatım Bozukluğu	6		+

Tablo 4’te görüldüğü üzere 8. sınıflar için verilen dil bilgisi konularıyla ilgili cümle düzeyinde 24, metin düzeyinde 3 olmak üzere toplam 27 etkinlik geliştirilmiştir. Etkinlikler içerisinde fiilimsiler konusuna ait 6 etkinlik “cümle düzeyi” (f=4), “metin düzeyi” (f=2); cümlelerin öğeleri konusuna ait 9 etkinlik “cümle düzeyi” (f=9); fiilde çatı konusuna ait 4 etkinlik “cümle düzeyi” (f=4); cümle türleri konusuna ait 5 etkinlik “cümle düzeyi” (f=5); anlatım bozukluğu konusuna ait 3 etkinlik ise “cümle düzeyi” (f=2) ve “metin düzeyi” (f=1) şeklindedir. Etkinliklerin geliştirilme düzeyi Grafik 4’te gösterilmiştir:

Grafik 4. 8. Sınıf Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinlik Düzeylerinin Kullanılma Oranı

Grafik incelendiğinde 8. sınıf Türkçe ders kitabında dil bilgisi etkinliklerinin cümle düzeyinde geliştirilme oranı %88,89 (f=24); metin düzeyinde geliştirilme oranı ise %11,11 (f=3) olarak bulunmuştur. Türkçe ders kitabında dil bilgisi konularıyla ilgili en çok cümle düzeyini içeren etkinliklerin geliştirildiği görülmüştür.

Dil bilgisi konularına yönelik etkinliklerin metinlerle ilişkisini tespit etmek amacıyla metin düzeyini içeren 3 etkinlikte sadece yardımcı metin kullanımına yer verilmiştir. Yardımcı metinler, metin içinde bulma yoluyla kullanılmıştır.

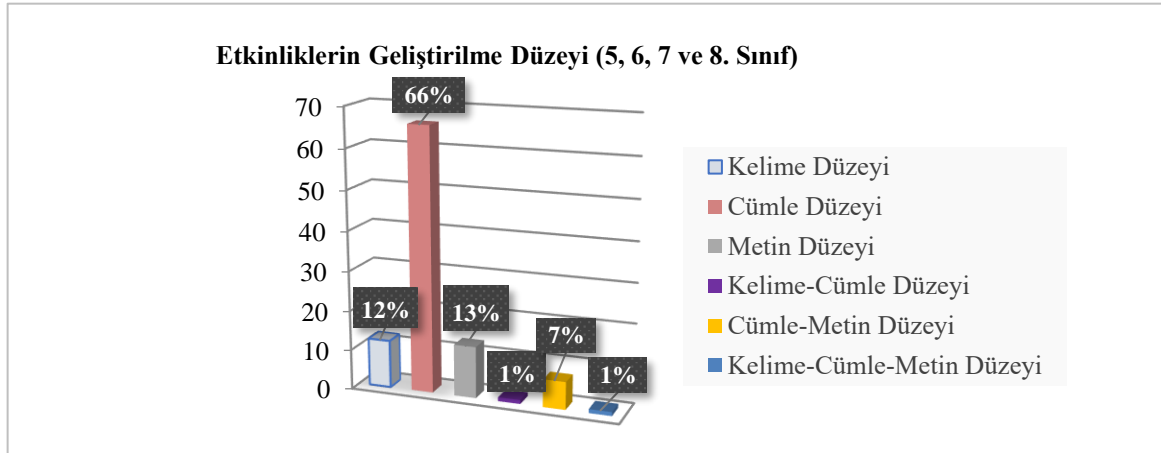
Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarına Yönelik Genel Bulgular

Tüm sınıf seviyelerinde okutulmak amacıyla yayımlanan Türkçe ders kitaplarının dil bilgisi konularına yönelik etkinlikleri incelenmiştir. Dil bilgisi öğretimi gerçekleştirme amacıyla verilen etkinliklerin konu dağılımları ve geliştirilme düzeyi Tablo 5’te sunulmuştur:

Tablo 5. Tüm Sınıf Seviyelerinde Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinliklerin Geliştirilme Düzeyi

Sınıf Düzeyi	Kelime Düzeyi	Cümle Düzeyi	Metin Düzeyi	Kelime-Cümle Düzeyi	Cümle-Metin Düzeyi	Kelime-Cümle-Metin Düzeyi
5. Sınıf	7	7	-	1	-	-
6. Sınıf	2	9	4	-	4	1
7. Sınıf	3	26	6	-	3	-
8. Sınıf	-	24	3	-	-	-
Toplam	12	66	13	1	7	1

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi konularına yönelik etkinlikler incelenmiş ve tüm sınıf seviyelerinde dil bilgisi konularının öğretimiyle ilgili etkinliklerin geliştirilme düzeyi Grafik 5’te sunulmuştur:

Grafik 5. 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Dil Bilgisi Konularına Yönelik Etkinlik Düzeylerinin Kullanılma Oranı

Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi konularının öğretimiyle ilgili etkinliklerin geliştirilme düzeyleri belirlenmiştir. Dört yıl boyunca kullanılan kitaplarda dil bilgisi konularına yönelik verilen toplam 100 etkinliğin geliştirilme düzeyi incelendiğinde en çoktan en aza doğru sırasıyla “cümle düzeyi” (f=66), “metin düzeyi” (f=13), “kelime düzeyi” (f=12), “cümle-metin düzeyi” (f=7), “kelime-cümle düzeyi” (f=1) ve “kelime-cümle-metin düzeyi” (f=1) olduğu tespit edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ortaokul Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi konularına yönelik verilen etkinliklerin geliştirilme düzeyini ve metinlerle ilişkisini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmaya dâhil edilen ders kitapları incelendiğinde 5. sınıflarda 15 etkinlik, 6. sınıflarda 20 etkinlik, 7. sınıflarda 38 etkinlik ve 8. sınıflarda 27 etkinlik olmak üzere toplam 100 etkinliğin geliştirildiği görülmüştür. İncelenen ders kitaplarında kelime düzeyi, cümle düzeyi, metin düzeyi, kelime-cümle düzeyi, cümle-metin düzeyi ve kelime-cümle-metin düzeyi olmak üzere altı farklı etkinlik düzeyi kullanılmıştır.

Ders kitapları karşılaştırıldığında 5. sınıf dil bilgisi konuları için kelime düzeyi, cümle düzeyi ve kelime-cümle düzeyi olmak üzere üç farklı etkinlik düzeyinin kullanıldığı; 6. sınıf dil bilgisi konuları için kelime düzeyi, cümle düzeyi, metin düzeyi, cümle-metin düzeyi ve kelime-cümle-metin düzeyi olmak üzere beş farklı etkinlik düzeyinin kullanıldığı; 7. sınıf dil bilgisi konuları için kelime düzeyi, cümle düzeyi, metin düzeyi ve cümle-metin düzeyi olmak üzere dört farklı etkinlik düzeyinin kullanıldığı görülmüştür. 8. sınıf dil bilgisi konularını içeren etkinliklerde ise cümle düzeyi ve metin düzeyi olmak üzere iki farklı etkinlik düzeyine yer verilmiştir. Tüm sınıf seviyelerinde dil bilgisi konularına yönelik etkinliklerin en çok cümle düzeyinde geliştirildiği görülmüştür. Bu düzeyi; metin düzeyi, kelime düzeyi, cümle-metin düzeyi, kelime-cümle düzeyi ve kelime-cümle-metin düzeyindeki etkinlikler takip etmiştir. Ders kitaplarında cümle düzeyini içeren etkinliklerin sayıca çok daha fazla olması, benzer araştırmaların sonuçlarıyla örtüşmektedir (Karagöz ve Oryaşın, 2014; Kanat, 2016). Ayrıca bu düzeyin daha fazla kullanılması, araştırmacıların görüşleriyle desteklenmektedir. Göğüş (1978, s. 351), dil bilgisinin bütün sorunlarının yalın bir şekilde değil, cümle içinde ele alınması gerektiğini savunurken Önal’a göre (2010, s. 36), ortaokul dil bilgisinin gelişmesinde cümle bir hareket noktası olmalıdır. Benzer şekilde Uluçay (2019, s. 316), dil bilgisi öğretimi planlanırken önce cümleden başlanması gerektiğini ifade eder. Nitekim kelimelerin anlamları ve görevleri, cümle içerisinde diğer kelimelerle olan bağlantısına göre değişebilmektedir.

Örneğin, “-ler” çokluk ekini alan bir kelime; abartma, saygı, akrabalık, benzerlik vb. anlamları cümle içerisinde kazanmaktadır. Bu yönüyle dil bilgisi öğretiminde cümle düzeyini içeren etkinliklere yer verilmesi gerektiği söylenebilir.

Cümle düzeyi dışında diğer etkinlik düzeyleri de incelenmiştir. 5. sınıf dil bilgisi konularının öğretiminde metin düzeyini içeren herhangi bir etkinliğe rastlanmamıştır. Oysa yapılandırmacı yaklaşımla birlikte dil bilgisi öğretiminde önemli bir yere sahip olan metinlerin etkinliklerde kullanılması gerektiği, birçok araştırmacının (Karadüz, 2006; Çeçen ve Aytas, 2008; Erdem, 2008; Erdem ve Çelik, 2011; Karatay, Kartallıoğlu ve Coşkun, 2012, Karagöz ve Oryaşın, 2014; Temizkan, 2014, Arslan, 2020) üzerinde hemfikir olduğu bir konudur. Clark (2010, s. 192), geleneksel dil bilgisi öğretiminden uzaklaşarak dil bilgisinin metinlerle olan ilişkisine dikkat çekmiş ve dilin bağlam içinde incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu yönüyle ilgili sınıf düzeyindeki konuların metinlerden hareket edilerek öğretilmesini içeren etkinliklere yer verilmelidir. 6. sınıf dil bilgisi konularının öğretiminde kelime-cümle-metin düzeyi olmak üzere üç hareket noktasının aynı anda yer aldığı sadece bir etkinlikle karşılaşılmış ve diğer sınıf seviyelerinde tüm hareket noktalarını içeren herhangi bir etkinliğe rastlanmamıştır. Dil bilgisi konusunun özellikleri göz önünde bulundurularak bir etkinlikte kelime-cümle-metin düzeyi olmak üzere üç hareket noktasına aynı anda yer verilebilir. Nitekim Güneş (2013a, s. 183), dil bilgisi öğretiminde basitten karmaşığa doğru olacak şekilde ses, harf, hece, kelime, cümle ve metne doğru bir sıranın izlenerek öğrencilere dil bilgisi değişimleri ve analizlerinin gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu tarz etkinlikler, özellikle cümle ve metin düzeyindeki etkinlikleri yapmakta zorlanan öğrencilerin kelime düzeyinden başlamasına imkân tanır. Bağlamı dikkate alan etkinliklerde ise cümle-metin düzeyinin 6. sınıflarda zamir, edat/bağlaç ve ünlem konuları anlatılırken, 7. sınıflarda ek fiil konusu anlatılırken kullanıldığı tespit edilmiştir. Nitekim zamirler hem cümleyi etkilemekte hem de metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklıkla önemli bir unsur olarak görülmektedir. Cümleler arası geçişlerde zamirler, ifade edilen isimlerin yerini alarak bir gönderim unsuru olarak kullanılır. Tek başlarına anlamlı kelimeler olmayan edat ve bağlaçlar, görevli kelimeler olarak cümle içerisinde anlam kazanır ve cümleler arası geçişlerde yönlendirici ifadeler olarak karşımıza çıkar. Duyguları yansıtan ünlemler, yine bağlamın gerektirdiği koşullara göre tercih edilir. Ek fiil ise görevi gereği cümle oluşturmayı sağlamaktadır. Bu durumlar dikkate alındığında cümle-metin düzeyini içeren etkinliklere yer verilmesi uygundur. 8. sınıflarda cümle düzeyi ve metin düzeyi dışında kelime düzeyini içeren herhangi bir etkinliğe rastlanmamıştır. Bu sınıf seviyesinin cümleyle ilgili dil bilgisi konularını içermesi, kelime düzeyine yönelik etkinliklerin geliştirilmemesinin bir nedeni olarak görülebilir. Dolayısıyla 8. sınıf dil bilgisi konularındaki etkinliklerin en az cümle düzeyinden başlaması doğru bir yaklaşımdır.

Ders kitaplarında dil bilgisi konularına yönelik metin düzeyini içeren etkinliklerin metinlerle ilişkisi karşılaştırıldığında 6. sınıflarda yardımcı metin kullanımı, ana metin kullanımına göre daha fazla tercih edilirken 7. sınıflarda ana metin kullanımı, yardımcı metin kullanımına göre daha fazla tercih edilmiştir. 8. sınıflarda ise sadece yardımcı metin kullanımı tespit edilmiştir. 6. sınıflarda metin içinde bulma, metindeki boşlukları tamamlama ve metin oluşturma çalışmalarına yer verilirken 7 ve 8. sınıflarda sadece metin içinde bulma çalışmalarına yer verilmiştir. Daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde Karagöz ve Oryaşın (2014, s. 193) tarafından yapılan çalışmada sonuç olarak metin üzerinde gerçekleştirilen dil bilgisi etkinliklerine rastlanmamış olup ders kitaplarında genelde kelime ve cümle düzeyindeki etkinliklerle karşılaşılmıştır. Akın (2015, s. 32)'ın yaptığı çalışmada dil bilgisi etkinliklerinde yer alan örneklerin ana metinlerden seçilmediği ifade edilmiştir. Kanat (2016, s. 103) tarafından yapılan çalışmada metinlerin bir kısmı dil bilgisi konularına uygun örnekleri içerse de bir kısmının sınırlı sayıda ya da hiç örnek içermediği sonucuna ulaşılmıştır. Yine Doğan (2022, s. 281) tarafından yapılan çalışmada da bazı metinler birden fazla dil bilgisi etkinliğini içermesine rağmen bazı metinlerin ise dil bilgisi etkinlikleriyle ilişkisi hiç kurulamamıştır. Literatürde dil bilgisi

konularına yönelik etkinliklerin geliştirilme düzeyi ve metinlerle ilişkisini tespit etmeyi amaçlayan çalışmalarda benzer veya ilişkili sonuçlar çalışmamızı destekler niteliktedir (Karagöz ve Oryaşın, 2014; Akın, 2015; Kanat, 2016; Doğan, 2022). Bu çalışmada da cümle düzeyinde hazırlanan dil bilgisi etkinliklerinin diğer düzeylere kıyasla ders kitaplarında sayıca daha fazla kullanıldığı, metin düzeyindeki etkinliklere az sayıda yer verildiği ya da hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Aynı zamanda ana metinlerle karşılaştırıldığında yardımcı metinlerin bazı sınıf düzeylerinde daha fazla tercih edilen metinler olduğu görülürken ana metinlerin ise bir sınıf düzeyi haricinde daha az kullanıldığı ya da hiç kullanılmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak kelime, cümle ve metin olmak üzere üç hareket noktasına göre geliştirilecek etkinliklerde dil bilgisi konularının özelliklerine uygun hareket noktalarının seçilmesine, işlevsel dil bilgisi öğretimi için bağlamı ön plana alan etkinliklerin daha fazla tercih edilmesine özen gösterilmelidir. Özellikle metin düzeyini içeren etkinliklerin sayısı artırılmalıdır. Çünkü metinlerin cümlelerden daha büyük yapılar olduğu dikkate alındığında dil bilgisi konularıyla ilgili örneklere ulaşabilme açısından metinlerin daha işlevsel olduğu söylenebilir. Nitekim Karagöz ve Oryaşın (2014, s. 193), kelime ve cümle düzeyinin yetersiz kaldığını ifade ederek dil bilgisinin metin üzerinde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtirken Kanat (2016, s. 115), dil bilgisi öğretiminin mümkün olduğunca bağlamdan koparılmadan metin düzeyinde verilmesi gerektiğini ifade eder. Herhangi bir dil bilgisi konusunun öğretiminde öğrenciler, öncelikle ana metne yönlendirilmelidir. Bu konuda Akın (2015, s. 32), yapmış olduğu çalışmada etkinlikler ile ana metin arasındaki ilişkiyi yeterli bulmayarak etkinliklerde mümkün olduğunca ana metinden faydalanılması gerektiğini belirtir. Bazı metinler, dil becerilerinin kazanımlarını gerçekleştirmeye uygun bir şekilde seçilmesine rağmen işlenmesi planlanan dil bilgisi konusuna ait örneklerin ana metinde çok az yer alması ya da hiç yer almaması gibi durumlarla karşılaşılabilir. Bu yönüyle ana metin, yardımcı metin veya üretilmiş metin tercihinde dil bilgisi konusunun özelliği ile verilen tema ve kazanım gibi ölçütlere dikkat edilmelidir. Nitekim metinlerden seçilen örnek kelimelerin veya cümlelerin etkinliklerde yer alması, bu etkinliklerin metin düzeyinde hazırlandığını göstermemektedir. Dil bilgisi konularını içeren metin düzeyindeki etkinliklerde ise en çok metin içinde bulma çalışmalarına rastlanmıştır. Yani okuma becerisi ile dil bilgisi öğretimi arasındaki ilişki daha çok ön plana çıkarılmıştır. Öğretilen dil bilgisi konusuna yönelik örnekleri metin içinde bulma çalışmaları, öğrencilerin daha önce yazmış oldukları metinler üzerinde de gerçekleştirilebilir. Bu tür etkinlikler, öğrencilerin öğrendikleri dil bilgisi konusunun işlevini fark edebilmesi ve konuya ait kuralların kullanım boyutunu görebilmesi için önemlidir. Metin oluşturma çalışmalarına ise 6. sınıflarda sadece bir etkinlikte yer verildiği görülmüştür. Oysa dil bilgisi konularını içeren kazanımlar, öğretim programında okuma ve yazma becerileriyle ilişkilendirilmiştir (MEB, 2019). Yazma becerisi ile dil bilgisi öğretimi arasındaki ilişkinin kısmen cümle düzeyindeki etkinlikler üzerinden verilmeye çalışıldığı, metin düzeyindeki etkinliklerde ise bu ilişkinin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle metin içinde bulma, metindeki boşlukları tamamlama, metin tamamlama, metni yeniden yazma ve metin oluşturma gibi çalışmalar ile dil bilgisi konuları arasındaki bağlantıyı içeren etkinlikler, ders kitaplarına yansıtılmalıdır.

Bu çalışma, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders kitapları ile sınırlı olup, dil bilgisi konularına yönelik etkinliklerin nasıl geliştirilmesi gerektiği konusunda fikir vererek dil bilgisi öğretiminin amaçlarını dikkate alan kullanışlı etkinliklerin hazırlanabileceğini öngörmektedir.

Etik Beyan

Araştırmanın veri toplama, çözümleme ve raporlama süreçlerinde tüm etik ilke ve kurallara uyulmuştur. Bu süreçlerde etik ilke ve kurallara aykırı hiçbir eylemde bulunulmamıştır.

KAYNAKÇA

- Akın, E. (2015). Türkçe çalışma kitaplarındaki (6, 7 ve 8. sınıflar) dil bilgisi etkinliklerinin çeşitli açılardan değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 10(15), 19-34. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8722>
- Arslan, S. (2020). Türkçe eğitiminde metin temelli işlevsel dil bilgisi öğretimi: Bir eylem araştırması. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Ceylan S., Duru, K., Erkek, G. ve Pastutmaz, M. (2022). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 6 ders kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Clark, U. (2010). Grammar in the curriculum for English: What next?. *Changing English: Studies in Culture and Education*, 17(2), 189-200. <https://doi.org/10.1080/13586841003787332>
- Çapraz Baran, Ş. ve Diren, E. (2022). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 5. sınıf Türkçe ders kitabı. Ankara: Anıttepe Yayıncılık.
- Çeçen, M. A. ve Aytaş, G. (2008). Metne dayalı dil bilgisi öğretiminin sekizinci sınıf öğrencilerinin dil bilgisi başarısına etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 133-149.
- Demir, T. (2013). Türkçe derslerinde dil bilgisi konuları öğrenilirken kullanılan öğrenme stratejileri üzerine bir değerlendirme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 167-206. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.421>
- Doğan, K. (2022). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerle dil bilgisi etkinliklerinin ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Erdem, İ. (2008). Öğretmen görüşlerine göre dil bilgisi konularının öğretilme güçlükleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 85-105.
- Erdem, İ. ve Çelik, M. (2011). Dil bilgisi öğretim yöntemi üzerine değerlendirmeler. *Turkish Studies*, 6(1), 1030-1041. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1988>
- Eroğlu, D. ve Sarar Kuzu, T. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki dilbilgisi kazanımlarının ve sorularının yenilenmiş Bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi. *Başkent University Journal of Education*, 1(1), 72-80.
- Eselioğlu, H., Set, S. ve Yücel, A. (2022). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe 8 ders kitabı. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarda Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Gözlet, D. ve Çifci, M. (2021). Dil bilgisi öğretiminin Türkçe eğitimindeki yeri. *Homeros*, 4(1), 11-20. <https://doi.org/10.33390/homeros.4.1.02>
- Güneş, F. (2013a). Yapılandırmacı yaklaşımla dil bilgisi öğretimi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(3), 171-187.
- Güneş, F. (2013b). Dil bilgisi öğretiminde yeni yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(7), 71-82.
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Kanat, A. (2016). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında metinlerin dil bilgisi konularıyla ilişkisi üzerine inceleme. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Karadüz, A. (2006). İlköğretim Türkçe dil bilgisi kitaplarının “öğreticilik” kavramı bağlamında eleştirisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 13-31.

- Karagöz, M. ve Oryaşın, U. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki dil bilgisi etkinliklerinin metinlerle ilişkisi. *Journal of Research in Education and Teaching*, 3(2), 187-194.
- Karatay, H., Kartallıoğlu, N. ve Coşkun, S. (2012). İlköğretim öğrencilerinin dil bilgisi konularını öğrenme düzeyleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32, 199-219.
- Kır, T., Kırman, E. ve Yağız, S. (2021). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 7. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Meyer, J., Youga, J., & Flint-Ferguson, J. (1990). Grammar in context: Why and how. *The English Journal*, 79(1), 66-70.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2019). *Genişletilmiş bir kaynak kitap nitel veri analizi*. (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy, Çev. ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2006). İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar). Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Nunan, D. (1998). Teaching grammar in context. *ELT Journal*, 52(2): 101-109.
- Onan, B. (2017). Dil bilgisi öğretiminde sentezci yaklaşım. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(4), 2627-2638.
- Önal, M. E. (2010). Türkçe öğretmenlerinin ilköğretim II. kademedeki gerçekleştirilen dil bilgisi öğretimi hakkındaki görüşleri (Kırıkkale il örneği). Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Temizkan, M. (2014). Metin temelli dil bilgisi öğretimi ve uygulamaları. M. Özbay (Ed.). *Türkçe eğitimi açısından dil bilgisi öğretimi*, (s. 129-151). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Uluçay, M. (2019). 2018 Türkçe dersi öğretim programındaki dil bilgisi öğretimi ile ilgili kazanımlara eleştirel bir bakış. *EKEV Akademi Dergisi*, (80), 303-318.
- Üstünova, K. (2018). Dil bilgisi çalışmalarında dilin dizge oluşunun izleri. *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(14), 1-13.
- Weaver, C. (1996). *Teaching grammar in context*. Portsmouth, NH: Boynton/Cook Publishers.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Grammar teaching is a field of research that seeks to create language awareness and linguistic consciousness by considering the appropriate ways to teach grammar subjects to certain grade levels within mother tongue or foreign language education. Grammar is essential to be able to correctly analyze the message while using comprehension skills or to convey the message in accordance with the rules of the language while using narrative skills. It seems that grammar helps the correct and complete understanding and expression of emotions, thoughts and wishes (Karatay, Kartallıoğlu and Coşkun, 2012, p. 201; Demir, 2013, p. 170). Therefore, it is important that grammar subjects taught in schools are supported through language skills. In grammar teaching, teachers should be able not only to benefit from the activities in textbooks but also to design different activities that satisfy the high cognitive levels of students when appropriate (Eroğlu and Sarar Kuzu, 2014, p. 79). Designing such activities requires identifying the action points of activities appropriate for the relevant grammar topics. The 2005 Turkish Language Course Curriculum, which is the first curriculum adopting the constructivist approach, intended to teach grammar rules, and to apply these rules at the word, sentence and text levels (MEB, 2006, p. 7). In other words, three action points, namely the word, sentence, and text level, were identified for designing grammar activities. The 2019 Turkish Language Course Curriculum lacked any information on about the level at which grammar activities should be designed; however, this curriculum offered some achievements related to explaining the contribution of some topics to the meaning of the text (MEB, 2019). Motivated by these descriptions in these curricula, research into the aspects of the level

at which activities related to grammar subjects are designed, is feasible.

This study aims to determine the level at which the grammar subjects in secondary-school Turkish language textbooks followed in the 2022-2023 academic year are designed, and to ascertain their relationships with texts. To that end, this study seeks to answer the following questions to assess the activities designed for grammar teaching in the textbooks that are included in its sample:

1. What is the level at which the activities for the grammar subjects in secondary-school Turkish language textbooks are designed?
2. What sorts of texts are used in the activities, and how are these texts reflected in these activities?

Method

The data were obtained through document review, a widely-used method in qualitative research. The data set of this study consists of the Turkish language textbooks that are published for use in the 2022-2023 academic year for 5th, 6th, 7th and 8th grade secondary school students. The activities intended for grammar in these textbooks were examined in relation to the level at which they were designed and their relationships with texts. The data were analyzed and interpreted through content analysis method. The secondary-school Turkish language textbooks included in the data set of this study, were assessed based on the "Assessment Form for the Level of Activities in Grammar Teaching" (APPENDIX-1), developed by the researcher.

The data set that consisted of these textbooks was thoroughly read twice by the researcher to ensure validity and reliability. This also helped reduce the impact of some subjective judgments of the researcher or the judgments contained in the examined textbooks (Yıldırım and Şimşek, 2018, p. 273). After that, the data set was reviewed by another field expert that aided the researcher. Miles and Huberman's formula (2019) was used to test the reliability of this study [$\text{Reliability} = \frac{\text{Agreement}}{\text{Agreement} + \text{Disagreement}} \times 100$], and the agreement ratio between the coders was found out to be 98%. Miles and Huberman (2019) suggested a minimum of 80% agreement between coders. The results on the agreement between the coders indicate that the coding is reliable.

Findings

This section probes into the level at which the activities for the grammar subjects in secondary-school Turkish language textbooks are designed, and the relationship of the activities designed at the text level with texts.

None of the activities designed for grammar subjects in the Turkish language textbooks published by Anıttepe Publishing (Anıttepe Yayıncılık) for use in teaching the 5th grade students were at the text level. The activities for grammar subjects in the Turkish language textbooks that were published by MEB Publications (MEB Yayınları) for use in teaching the 6th, 7th, and 8th grade secondary-school students. It is remarkable that most of the grammar activities designed for these grades featured activities at the sentence level. The findings on the relationship between grammar and text in terms of the use of main texts and supplementary texts reveal that supplementary texts are more widely used for the 6th grade; that main texts are more used for the 7th grade; and, that only supplementary texts are used for the 8th grade.

This study further ascertained the level at which the grammar subjects in secondary-school Turkish language textbooks for the 5th, 6th, 7th and 8th grades, are designed. Examining the levels at which a total of 100 activities for grammar in the textbooks used for four years of education were designed, this study ascertained that these activities were developed most at the "sentence level", (f=66), "text level" (f=13), "word level" (f=12), "sentence-text level" (f=7), "word-sentence level" (f=1) and "word-sentence-text level" (f=1), respectively.

Discussion and Conclusion

This study determined that the textbooks examined in this study offer a total of 100 activities, including 15 activities for the 5th grade, 20 activities for the 6th grade, 38 activities for the 7th grade, and 27 activities for the 8th grade. These textbooks featured six different activity levels, which are as follows: word level, sentence level, text level, word-sentence level, sentence-text level, and word-sentence-text level. A remarkable finding is that the activities related to grammar for all grade levels were designed most at the sentence level. The sentence level was followed by the text level, word level, sentence-text level, word-sentence level, and word-sentence-text level. The finding that the number of activities at the sentence level in these textbooks is much higher is consistent with the findings of similar studies (Karagöz and Oryaşın, 2014; Kanat, 2016).

On the relationship of the activities at the text level for grammar subjects in these textbooks with texts, this study points out that supplementary texts were used more than main texts in the textbooks for the 6th grade; whereas, main texts were used more than supplementary texts in the textbooks for the 7th grade. On the other

hand, only supplementary texts were used in the textbooks for the 8th grade. Research that aim to determine the levels of such activities for grammar subjects and the relationship of these activities with texts, have yielded similar or relevant results, which support the findings of this study (Karagöz and Oryaşın, 2014; Akın, 2015; Kanat, 2016; Doğan, 2022).

In conclusion, this study highlights the need to pay a greater attention to choosing the action points appropriate for grammar subjects while designing activities for three action points of word, sentence and text, and to include more activities that foreground context in functional grammar teaching. In particular, more activities at the text level are needed. Besides, more attention should be paid to criteria such as the theme and achievement given as well as the aspects of the grammar subject in choosing a main text, supplementary text or produced text.

EK-1

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE ETKİNLİK DÜZEYİNİ DEĞERLENDİRME FORMU

TÜRKÇE DERS KİTABININ ADI					
Metin Adı	Konular	Etkinlik Numarası	Kelime Düzeyi	Cümle Düzeyi	Metin Düzeyi